

”Kukaan ei synny vihaamaan”

Nuorten dialogit rasismista ja syrjinnästä

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:34

”Kukaan ei synny vihaamaan”

Nuorten dialogit rasismista ja syrjinnästä

Elina Henttonen ja Janne Kareinen

Oikeusministeriö Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Oikeusministeriö

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-791-7

ISSN pdf: 2490-0990

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

”Kukaan ei synny vihaamaan” Nuorten dialogit rasismista ja syrjinnästä

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:34	Teema	Selvityksiä ja ohjeita
Julkaisija	Oikeusministeriö	
Tekijä/t	Elina Henttonen, Janne Kareinen	
Yhteisötekijä	Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO), Valtaamo Oy, DialogiAkatemia/Aretai Oy	
Kieli	suomi	Sivumäärä 43

Tiivistelmä

Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) toteutti syyskuussa 2023 dialogisarjan, jossa nuoret ja aikuiset keskustelivat nuorten kohtaamasta rasismista ja häirinnästä, sekä niiden vaikutuksista nuorten elämään. Dialogeja järjestettiin 16 eri paikkakunnalla ympäri Suomea.

Yhteenveto kuvaa dialogiaineistoon pohjautuen nuorten kokemuksia rasismista ja sen vaikutuksista. Kokemukset rasismista ovat äärimmäisen vakavia. Keskusteluista piirtyy kuva Suomesta, jossa rasismista on tullut osa nuorten arkea. Yhteenvedossa nostetaan esille tapoja, joilla rasismi ja syrjintä ilmenevät nuorten arjessa ja vaikuttavat heidän elämäänsä ja tulevaisuudenuskoon. Yhteenvedossa analysoidaan myös nuorten näkemyksiä rasismiin suhtautumisesta ja puuttumisesta, sekä kuvataan esimerkkejä teoista, jotka antavat heille voimaa.

Rasismien vaikutukset nuorten hyvinvointiin, itsetuntoon ja tulevaisuudenuskoon ovat meidän kaikkien asia sekä inhimillisestä että yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Rasismikokemusten moninaisuuden ja niiden tuhoisten vaikutusten tiedostaminen on tärkeä askel yksilöllisen ja kollektiivisen vastuun kantamisessa. Yhteenveto sisältää toimenpide-ehdotukset yhteisen ymmärryksen lisäämiseksi ja rasismiin puuttumiseksi.

Klausuuli Tämä on yhteenvetoraportti dialogeista. Julkaisun sisällöstä vastaavat raportin tekijät, eikä tekstisisältö välttämättä edusta oikeusministeriön näkemystä.

Asiasanat rasismi, syrjintä, nuoret, maahanmuuttajatausta, etniset suhteet, rasismien ehkäisy, dialogi, osallistuminen

ISBN PDF	978-952-400-791-7	ISSN PDF	2490-0990
Asianumero	VN/3915/2020	Hankenumero	OM068:00/2020

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-791-7>

”Ingen föds till att hata” Ungas dialoger om rasism och diskriminering

Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2023:34	Tema	Utredningar och anvisningar
Utgivare	Justitieministeriet	

Författare	Elina Henttonen, Janne Kareinen		
Utarbetad av	Delegationen för etniska relationer (ETNO), Valtaamo Oy, DialogiAkademia/Aretai Oy		
Språk	finska	Sidantal	43

Referat

Delegationen för etniska relationer ordnade i september 2023 dialogmöten där unga och vuxna diskuterade rasism och trakasserier som unga utsätts för och hur dessa inverkar på de ungas liv. Dialogmötena ordnades på 16 olika orter runtom i Finland.

Sammandraget beskriver utifrån dialogmaterialet de ungas erfarenheter av rasism och dess konsekvenser. Erfarenheterna av rasism är extremt allvarliga. Rasismen har blivit en del av de ungas vardag i Finland, visar diskussionerna. I sammandraget lyfter man fram på vilka olika sätt rasismen och diskrimineringen tar sig uttryck i de ungas vardag och hur den påverkar deras liv och framtidstro. I sammandraget analyseras också de ungas syn på hur man förhåller sig till och ingriper mot rasism samt ges exempel på gärningar som ger dem styrka.

Rasismens konsekvenser för de ungas välbefinnande, självkänsla och framtidstro är en fråga som angår oss alla ur både ett mänskligt och samhällsligt perspektiv. Medvetenheten om mångfalden av erfarenheter av rasism och vilka förödande konsekvenser de har är viktigt med tanke på det individuella och kollektiva ansvarstagandet. Sammandraget innehåller åtgärdsförslag för att öka den gemensamma förståelsen och för ingripande mot rasism.

Klausul Det här är en sammanfattande rapport om dialogerna. Författarna till rapporten ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis justitieministeriets ståndpunkt.

Nyckelord rasism, diskriminering, ungdomar, invandrarbakgrund, etniska relationer, förebyggande av rasism, dialog, deltagande

ISBN PDF	978-952-400-791-7	ISSN PDF	2490-0990
Ärendenummer	VN/3915/2020	Projektnummer	OM068:00/2020

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-791-7>

“No one is born to hate”**Dialogues between young people on racism and discrimination**

Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2023:34	Subject	Reports and guidelines
Publisher	Ministry of Justice, Finland	

Author(s)	Elina Henttonen, Janne Kareinen		
Group author	the Advisory Board for Ethnic Relations (ETNO), Valtaamo Oy, DialogiAkademia/Aretai Oy		
Language	Finnish	Pages	43

Abstract

In September 2023, the Advisory Board for Ethnic Relations (ETNO) organised a series of dialogue events where young people and adults discussed racism and harassment experienced by young people and the impacts of racism on young people's lives. The events were held in sixteen different locations around Finland.

This summary report describes, based on the dialogues conducted, what kinds of experiences young people have of racism and what kinds of impacts racism has. In brief, young people's experiences of racism are extremely serious. The discussions paint a picture of Finland where racism has become a part of young people's daily lives. The report highlights the ways in which racism and discrimination manifest themselves in young people's daily lives and how they affect young people's lives and faith in the future. The report also analyses young people's views on the general public's attitudes towards racism and intervention in it, and provides examples of actions that give young people strength.

The impacts of racism on young people's wellbeing, self-esteem and faith in the future is a joint concern for all of us, both from a human and societal perspective. Being aware of the diversity of racism experiences and their destructive effects is an important step forward in the process of taking individual and collective responsibility. This summary report includes proposals for measures that can be taken to increase common understanding of racism and tackle it.

Provision This is a summary report describing the dialogues conducted. The content presented in this publication is the responsibility of the authors and does not necessarily represent the views of the Ministry of Justice.

Keywords racism, discrimination, young people, immigrant background, ethnic relations, prevention of racism, dialogue, participation

ISBN PDF	978-952-400-791-7	ISSN PDF	2490-0990
Reference number	VN/3915/2020	Project number	OM068:00/2020

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-791-7>

Sisältö

Esipuhe	7
1 Johdanto	9
2 Dialogit rasismista	11
3 Rasismi arjessa	14
3.1 Ulkonäkö, kieli ja nimi.....	14
3.2 Koulu ja opinto-ohjaus.....	18
3.3 Työelämä.....	19
4 Rasismiin puuttuminen ja vastuu	22
4.1 Rasismiin puuttuminen	22
4.2 Väärät vastuunkantajat.....	24
4.3 Kukaan ei synny vihaamaan.....	25
5 Rasismin vaikutukset	27
5.1 Sinnikkyys, itsensä kovettaminen ja viha	27
5.2 Mielensterveys	28
5.3 Yksinäisyys.....	28
5.4 Identiteetti ja suomalaisuus.....	30
5.5 Vaikutukset yhteiskuntaan ja meihin kaikkiin	31
6 Mikä luo uskoa tulevaan?	33
7 Toimenpide-ehdotukset	36
7.1 Nuorten ehdotukset rasismin kitkemiseksi arjessa	36
7.2 Dialogit ymmärryksen tueksi ja rasismiin puuttumiseksi	37
7.3 Näin järjestät oman dialogin rasismista ja siihen puuttumisesta	38
Kirjoittajista	41
Lähteet	42
Liite: Näin järjestät oman dialogin rasismista	43

ESIPUHE

Etnisten suhteiden neuvottelukunnan (ETNO) tehtävänä on toimia vuoropuheluelimenä ja asiantuntijaverkostona. Vuonna 2021 valtakunnallinen ja seitsemän alueellista neuvottelukuntaa päättivät puuttua nuorten kohtaamaan rasismiin ja häirintään. Sen sijaan, että olisimme perustaneet aikuisista koostuvan työryhmän, kutsuimme itse nuoret mukaan. ETNO:n tarkoituksen mukaisesti panostimme vuoropuheluun, nuorten kuunteluun ja kokemuksista oppimiseen. Kokouspöydät ja PowerPointit vaihtuivat Erätauko-dialogeihin, joissa nuorten ajatuksille ja kokemuksille annettiin etusija.

Dialogit olivat tärkeitä ja merkityksellisiä jo itsessään. Aikuisille, viranomaisille avautui uudenlainen mahdollisuus katsoa virallisten tilastojen ja tutkimusten taakse ja henkilökohtaisella tasolla ymmärtää nuorten kohtaamaa rasismia ja syrjintää. Toivomme, että nuoret tuntevat tulleen kuulluiksi ja kokevat saaneensa aikuisilta ymmärrystä, kannustusta ja myötäelämistä.

Käsillä oleva raportti on yhteenveto dialogien kirjauksista, nuorten ajatuksista ja kokemuksista. Dialogeissa esille nousseet nuorten kokemukset rasismista ja rasismien vaikutuksista ovat vakavia. Toivomme, että yhteenvedon lukijat ymmärtävät, että nuorten kokemusten kanssa myötäeläminen ei riitä. Jokaisella yksilöllä, naapurustolla, yhteisöllä ja organisaatiolla on mahdollisuus ja velvollisuus puuttua nuorten kohtaamaan rasismiin ja syrjintään. Jokainen voi omalla toiminnallaan rohkaista nuoria ja tukea heitä löytämään paikkansa yhteiskunnassa. Erityisen vastuun toimista ja puuttumisesta kantavat viranomaiset ja päätöksentekijät.

Kiitämme kaikkia dialogit mahdollistaneita: alueellisten ETNO:jen koordinaattoreita ja ELY-keskusten maahanmuuttoasiantuntijoita ja -päälliköitä, keskustelujen kirjureita, järjestöjä, kuntia ja dialogeihin osallistuneita. Kiitämme Jannea ja Elinaa yhteenvetoraportin laatimisesta. **E erityisen kiitollisia olemme niille rohkeille nuorille, jotka osallistuivat dialogeihin jakaen ajatuksiaan ja kokemuksiaan.**

Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO)
 Puheenjohtaja Pekka Timonen
 Sihteeristö Nina Suorsa ja Peter Kariuki

Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO)

Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) toimii valtakunnallisena vuoropuhelun foorumina. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan. ETNO:n tehtävistä, toiminnasta ja kokoonpanosta säädetään valtioneuvoston asetuksessa 771/2015.

Valtakunnallinen ETNO toimii oikeusministeriön yhteydessä ja sen puheenjohtaja on oikeusministeriön kansliapäällikkö. Valtakunnallisen neuvottelukunnan apuna toimii seitsemän alueellista neuvottelukuntaa, joita koordinoidaan elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskuksissa (ELY-keskus).

ETNO:n päätarkoitus on vuoropuhelu

ETNO:n päätarkoitus on edistää vuoropuhelua, eli säännöllistä yhteistyötä ja parempaa ymmärrystä maahan muuttaneiden, etnisten vähemmistöjen, viranomaisten, poliittisten puolueiden ja kansalaisjärjestöjen välillä.

ETNO on asiantuntijaverkosto

ETNO toimii asiantuntijaverkostona maahanmuuttoon, kotoutumiseen, maahanmuuttajien vaikuttamismahdollisuuksiin ja osallistumiseen, yhdenvertaisuuteen ja eri väestöryhmien väliseen vuoropuheluun liittyvissä kysymyksissä.

ETNO:lla on neuvoa-antava rooli

ETNO voi vaikuttaa yhteiskunnassa käymällä keskustelua, lisäämällä ymmärrystä ja oikeaa tietoa. ETNO voi esimerkiksi antaa suosituksia sekä tehdä lausuntoja ja aloitteita. Neuvottelukunnalla ei ole päätösvaltaa eikä toimeenpanovaltaa. ETNO:n suositukset eivät ole lain-säädännöllisesti sitovia.

ETNO toimii oikeusministeriön yhteydessä, mutta ETNO:n lausunnot, suositukset, kannanotot eivät edellytä ministeriön hyväksyntää.

Lisätietoa ETNO:sta www.om.fi/etno

1 Johdanto

Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) toteutti syyskuussa 2023 dialogisarjan, jossa nuoret ja aikuiset keskustelivat yhdessä nuorten kohtaamasta rasismista ja häirinnästä, sekä niiden vaikutuksista nuorten elämään. Dialogeja järjestettiin 16 eri paikkakunnalla ympäri Suomea. Osallistujat olivat paikallisia nuoria ja nuoria aikuisia (16–29-vuotiaita). Mukana dialogeissa oli myös aikuisia, jotka edustivat kullakin alueella toimivan ETNO:n jäseniä eli kuntia, järjestöjä, Ely-keskuksia ja aluehallintovirastoja sekä muita kutsuttuja asiantuntijoita, kuten kunnanvaltuutettuja ja hyvinvointialueden edustajia. Dialogisarja on jatkoa [Kansallisille dialogeille](#)¹.

Dialogeissa esiin tuodut nuorten kokemukset rasismista ja sen vaikutuksista ovat vakavia. Toivomme, että järjestetty dialogisarja ja siitä tehty yhteenveto auttavat näkemään entistä selvemmin rasismin yleisyyden Suomessa. Rasismikokemusten moninaisuuden ja niiden tuhoisten vaikutusten tiedostaminen on olennainen askel yksilöllisen ja kollektiivisen vastuun kantamisessa rasismin kitkemisessä yhteiskunnastamme. Ymmärtääksemme rasismia ja sen vaikutuksia meidän on kuultava rasismia kohtaavien ihmisten kokemukset.

Rasismi ei tapahdu jossain muualla, joillekin muille, vaan tässä ja nyt, meidän nuorillemme. Dialogeihin osallistuneita nuoria on seurattu kadulla, heitelty esi-neillä, haukuttu ja uhkailtu, yritetty ajaa autolla päälle, lyöty ja kosketeltu asiattomasti. Huudeltu, nimitelty, uhkailtu ja solvattu. Sivuutettu ja ulossuljettu työn ja asuntojen haussa, kouluissa, työpaikoilla, julkisissa palveluissa, kaupoissa, ravintoloissa, harrastuksissa ja kaverisuhteissa. Ohjattu järjestelmällisesti opinnoissa alemmalle koulutustasolle ja piilotettu katseilta asiakaspalvelussa. Keskusteluissa toistuvat myös kokemukset siitä, etteivät paikalla olevat ihmiset puutu rasistisiin tekoihin. Keskusteluista piirtyy kuva Suomesta, jossa rasismista ja syrjinnästä on tullut nuorille ”normaali” osa arkea.

1 <https://kansallisetdialogit.fi>

EU:n perusoikeusviraston tuore tutkimus² (2023) tekee näkyväksi, että rasistinen syrjintä on lisääntynyt Suomessa. Tutkimuksen valossa Suomi on yksi Euroopan rasisimmista maista. Syrjinnän yleisyyteen viittaa myös THL:n MoniSuomi-tutkimus³ (2022). Rasismi riistää sekä yksilöitä että yhteiskuntaa ja johtaa yhteiskunnasta syrjäyttämisen kautta tuhoisiin seurauksiin. Siksi rasismin vaikutukset nuorten hyvinvointiin, itsetuntoon, mielenterveyteen ja tulevaisuudenuskoon ovat meidän kaikkien asia sekä inhimillisestä että yhteiskunnallisesta näkökulmasta.

Dialogeihin osallistuneiden nuorten tulevaisuudenuskoa vahvistivat erityisesti tuki ja rohkaisu aikuisilta, muilta nuorilta, erilaisilta esikuvilta ja sosiaalisen median yhteisöistä. Nuoret haluavat tulla hyväksytyksi omina itsenään, löytää ystäviä, opiskella ja päästä koulutustaan vastaavaan työhön. He haluavat kuulua joukkoon ja löytää paikkansa yhteiskunnassa.

Tässä yhteenvedossa kuvataan dialogiaineistoon pohjautuen nuorten kokemuksia rasismista ja sen vaikutuksista. Nostamme esille tapoja, joilla rasismi ja syrjintä ilmenevät nuorten arjessa. Samalla muodostuu kuva siitä, miten rasistinen syrjintä vaikuttaa heidän elämäänsä ja tulevaisuudenuskoonsa. Analysoimme myös nuorten näkemyksiä rasismiin suhtautumisesta ja puuttumisesta, ja esimerkkejä teoista, jotka antavat heille voimaa jaksaa. Yhteenvedon lopussa esitämme konkreettiset toimenpide-ehdotukset kansallisen antirasistisen työn tueksi.

Suomessa viimeisen puolen vuoden aikana on käyty kiivasta keskustelua rasismin määritelmästä. Näkemuserot rasismi-sanankäytöstä vaientavat usein rasismin uhrien äänen (Rastas, 2009⁴). Ilmiönä rasismi on moniulotteinen ja sen pelkistäminen yhteen määritelmään on vaikeaa. Tässä yhteenvedossa nuorten kokemukset puhuvat puolestaan. Ne piirtävät esiin niitä eri muotoja, joita rasismi ja syrjintä saavat niin arjen kohtaamisissa, yhteisöjen käytännöissä kuin yhteiskunnan rakenteissakin, ja toisaalta niitä seurauksia, joita rasismilla on nuorten elämään.⁵

2 European Union Agency for Fundamental Rights (2023): *Being Black in the EU – Experiences of people of African descent*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2023-being-black_in_the_eu_en.pdf

3 <https://repo.thl.fi/sites/monisuomi/monisuomi22/ilmiot/syrjinta.html>

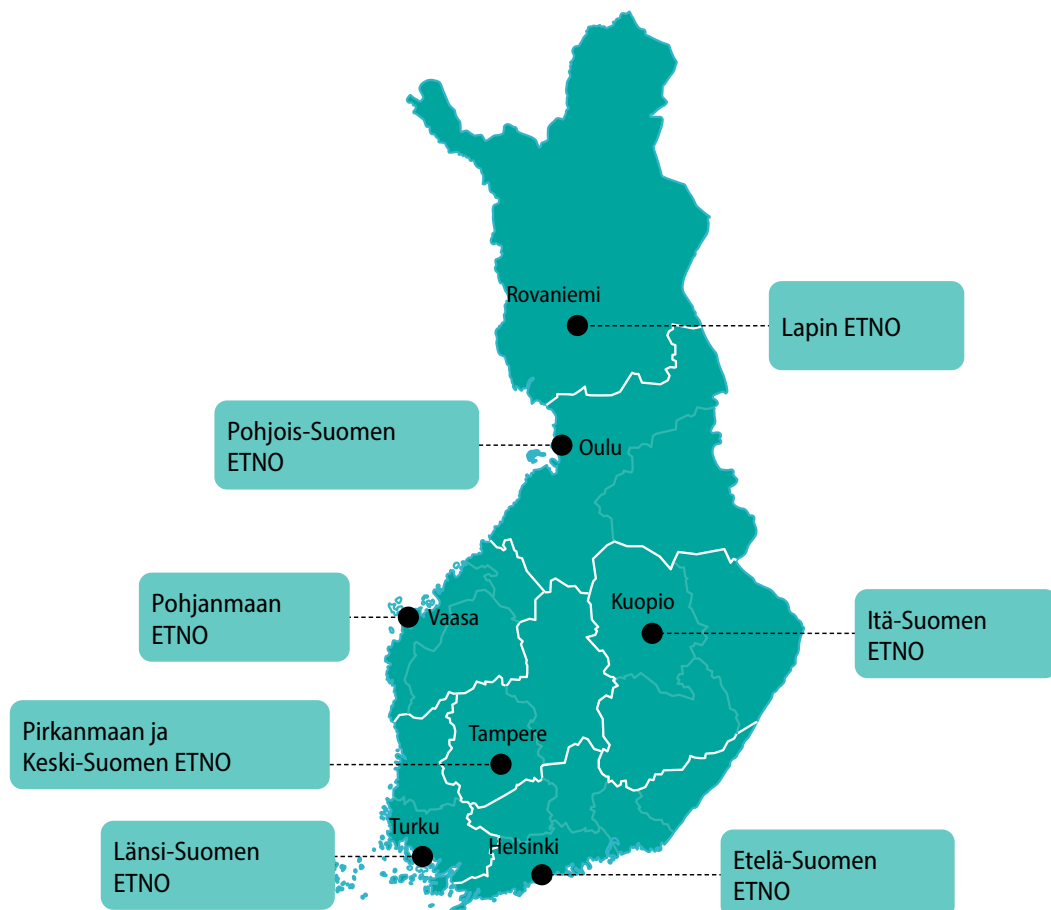
4 Rastas, Anna (2009). Rasismin kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa. Teoksessa: Keskinen, Suvi, Rasta, Anna & Tuori, Salla (2009): *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Vastapaino.

5 Tutkimustietoa maahan muuttaneiden nuorten kokemuksista ja osallisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa löytyy esimerkiksi nuorisotutkimuksen, maahanmuuton ja etnisten suhteiden tutkimuksen piiristä. Lasten ja nuorten rasismikokemuksia, rasismin ilmenemismuotoja heidän arjessaan sekä niiden seurauksia on tutkinut esimerkiksi Anna Rastas (2007).

2 Dialogit rasismista

Dialogeja järjestettiin yhteensä 16 ja niiden järjestämisestä vastasivat seitsemän alueellista etnisten suhteiden neuvottelukuntaa (alueelliset ETNO:t)⁶. Keskustelut pidettiin seuraavilla paikkakunnilla pääasiassa paikan päällä: Helsinki, Hämeenlinna–Lahti (etänä), Joensuu, Jyväskylä, Kajaani, Kemi, Kuopio, Lappeenranta–Kouvola–Kotka (etänä), Mikkeli, Oulu, Pori, Rovaniemi, Seinäjoki, Tampere, Turku ja Vaasa.⁷

Kuvio 1. Alueelliset etnisten suhteiden neuvottelukunnat

6 www.om.fi/etno

7 Alueellisesta kirjostaan huolimatta eri paikkakunnilla käytyjä keskusteluja läpileikkasivat samat keskeiset teemat, eivätkä paikkakuntien erot nousseet nuorten kokemuks-puheessa merkittävään rooliin.

Keskusteluihin osallistui 143 ihmistä, joista 70 oli nuoria ja nuoria aikuisia (16–29-vuotiaita), ja 73 aikuista, jotka edustivat kullakin alueella toimivan ETNO:n jäseniä, eli kuntia, järjestöjä, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksia (ELY-keskus) ja aluehallintovirastoja (AVI). Keskusteluihin osallistuneet nuoret kuuluivat Suomen erilaisiin etnisiin, kieli- ja vähemmistöryhmiin. Myös joillakin osallistuneista aikuisista oli vastaava tausta. Dialogien ohjaajina toimivat Erätauko-dialogimenetelmään perehtyneet henkilöt. Kukin dialogi kesti noin 2,5 tuntia.

Dialogi tarkoittaa tasavertaista keskustelua, jossa kuuntelun ja kokemusten jakamisen kautta pyritään ymmärtämään paremmin keskustelun aihetta, muita läsnäolijoita ja omaa itseä. Dialogeissa noudatettiin [Erätaun](#)⁸ rakentavan keskustelun pelisääntöjä ja korostettiin keskustelujen luottamuksellisuutta ja anonyymiutta. Kussakin dialogissa oli läsnä kirjuri, joka kirjasi keskustelun sisällön mahdollisimman tarkasti. Dialogiaineisto koostuu näistä keskusteluiden kirjauksista. Olemme analysoineet aineistoa laadullisella, temaattisesti painottuneella sisällönanalyysillä. Luonteeltaan dialogien aineisto on rikasta ja monitahoista, ja se välittää niin kokemuksen eri ulottuvuudet kuin vuorovaikutuksen rakentumisen keskustelun edetessä.

Eriyistä näissä dialogeissa oli se, että keskustelu oli hyvin tunnepitoista. Keskusteluissa nousivat pintaan epäoikeudenmukaisuus, viha ja turhautuminen, mutta hetkittäin myös toivo. Aiheen rankkuudesta huolimatta nuoret tulivat paikalle ja halusivat jakaa kokemuksensa. Keskustelu koettiin avoimeksi ja koskettavaksi, ja osallistuminen siihen merkitykselliseksi. Dialogissa oleminen myös vaikutti voimakkaasti läsnäoleviin aikuisiin, ja kokemuksen kuvailtiin menneen ”luihin ja ytimiin”. Osalle nuorista oli harvinaista osallistua tilaisuuteen, jossa pystyi kertomaan omista kokemuksistaan turvallisessa ilmapiirissä ja kokea tulevansa kuulluksi. Dialogeihin osallistuneet aikuiset kokivat kiitollisuutta mahdollisuudesta kuulla ja kohdata nuorten raadollisiakin kokemuksia. Osallistujia kutsuttaessa heille oli tullut näkyväksi, että kaikki eivät halunneet tulla keskustelemaan asioista, jotka satuttavat.

8 www.eratauko.fi

Nuorten kokemuksia dialogista

”Olen ylpeä itsestäni, kun tulin kertomaan omat näkemykseni rohkeasti random ihmisten kanssa.”

”Fiilis on saman tien surullinen sen takia, että ihan jokainen tässä huoneessa on kärsinyt rasismista jonkun verran ja saman tien hyvä fiilis, koska ei ole yksin.”

”Olen kiitollinen, koska olen saanut puhua paljon pahoja asioita ulos, ja se tuntuu hyvältä. Nyt tuntuu hyvältä, koska en ole koskaan ennen kertonut näitä kenellekään.”

”Kaikki me ollaan erilaisia, erilaiset silmät, erilaiset sormet, mutta silti ihmisiä. Nyt on erikoinen fiilis, koska en ole koskaan keskustellut näistä asioista ja olen saanut puhua suomen kieltä.”

”Ennen keskustelua en tiennyt, että lapset ja nuoret kohtaavat koulussa rasismia. Se on epämukavaa, mutta on tärkeää tietää tästä. Ja oli tärkeää, että ihmiset kertoivat tästä.”

”Hyvinvointivaltiossa kasvanut ihminen ei voi kuvitella maahanmuuttajanuoren haasteita. Voi ehkä kuvitella, jos haluaa. Ihana, että on tämä ja te kuuntelitte.”

Lähes kaikissa dialogeissa käytettiin alustuksena artisti Isaac Senen kappaletta *N-sana*⁹. Kappaleen lyriikka ja tunnelma viritti osallistujia dialogien sisältöön ja vaikutti siihen, mistä keskustelut lähtivät liikkeelle.

Tekstissä esiintyvät lainaukset ovat nuorten ja nuorten aikuisten puhetta. Lainaus-ten yhteydessä on erikseen mainittu, jos puhujana on dialogiin osallistunut ETNO:n jäsentahon aikuinen.

Kuvio 2. Rasismidialogien toteutus

9 https://www.youtube.com/watch?v=R7jdgSqKD_E

3 Rasismi arjessa

Lähes kaikki keskusteluihin osallistuneet nuoret ovat kohdanneet rasismia. He kertoivat kokemuksistaan tavalla, jossa rasismi näyttäytyy lähes normaalina osana arkea, jonka kanssa on vain opittava elämään. Nuoret ovat joutuneet rasismiin ja syrjinnän kohteeksi muun muassa etnisen taustansa, ulkonäkönsä, pukeutumisensa ja kielensä vuoksi. Jotkut ovat kohdanneet myös fyysistä väkivaltaa. Dialogeissa nousivat erityisesti esille rasismi ja syrjintä kouluissa ja oppilaitoksissa, mutta myös julkisissa tiloissa, joukkoliikenteessä, harrastuksissa ja työpaikoilla. Käytännössä nuoret kohtaavat rasismia kaikkialla yhteiskunnassamme.

Rasismi voi olla avointa ja ilmeistä, kuten rasistisilla sanoilla solvaaminen. Rasismi voi myös piiloutua rakenteisiin, jolloin sitä voi olla vaikeampi tunnistaa. Muutamat keskustelijat sanoivat keskustelun alussa, etteivät he ole kohdanneet rasismia, tai vähättelivät rasismia kokemuksiaan. Keskustelujen edetessä rasismien eri ilmenemismuodot piirtyivät esiin ja myös nämä nuoret tunsivat arjestaan rasismia, vähintään sivustaseuraajan roolissa.

3.1 Ulkonäkö, kieli ja nimi

Nuoret ovat kohdanneet ulkonäköön, ihonväriin, pukeutumiseen tai oman äidinkielen puhumiseen liittyvää **huutelua, nimittelyä, solvauksia ja stereotyyppioita**. Nuoria on nimittely esimerkiksi n-sanalla, r-sanalla, apinoiksi ja pommittajiksi. Huiviin pukeutuvista nuorista oletetaan, että heidät on pakotettu huivin käyttöön, ja huiveja kutsutaan muun muassa roskapusseiksi ja lakanoiksi.

Nuori: *”Olin matkalla bussipysäkillä, missä istui miehiä. Yksi huusi ’vitun huora ota roskapussi pois päästä’. Huusin samalla mitalla takas. Mies huusi ’ota roskapussi pois päästä’. Myös nainen oli pysäkillä ja sanoi ’älä pommita mua, te ootte pakolaisia’. Näytänkö minä, että pommitan? Intialainen nainen seisoi myös meidän kanssa, haukkuivat häntäkin. Jouduttiin kuuntelemaan heidän paskoja sanojansa.”*

Dialogin ohjaaja: *”Mitä ajatuksia tämä herätti?”*

Nuori: *”Se nauratti, se nainen on vitun tyhmä. Näytänkö siltä, että mulla on pommi? Olin menossa kouluun. Nainen jatkoi ’mä teen töitä koko elämän ja jään eläkkeelle ja te otatte meidän rahamme’. Kato mä en ota sitä tosissaan, sillä oli alkoholipullo käsissä. Ei se voi tehdä mulle mitään. Se rikkoi mun sydämen, kun se sano, että mulla on pommi repussa, vaikka mulla on vaan koulukirjat.”*

Myös nuorten läsnäoloa ja työntekoa Suomessa on kyseenalaistettu, ja heitä on patistettu takaisin ”omaan maahan”:

”Yksi sunnuntai taloyhtiössä tuli mies ja nainen, jotka huuteli minulle, miksi sä oot tullut tänne? Mikset ole omassa maassa? Nimittelivät ja huusivat musta poika tule tänne...”

”Muutin Suomeen enkä puhunut suomea enkä ymmärtänyt mitään. Ekat vuodet oli hankalia, paikkakunnallani ei vielä puhuttu englantia paljon ja ihmiset ei halunneet puhua mulle lainkaan. Kaduilla mulle huudeltiin, että painu vittuun. Olen kuullut monta kertaa haukkumanimityksiä. (...) Olen ollut töissä, on kysytty mistä olet kotoisin ja kun kerroin niin heti, että eikö siellä ole sulle töitä.”

Omaa kotikieltään puhuville nuorille huudellaan, että *”Puhu suomea”* ja *”Suomessa puhutaan suomen kieltä”*. Kieleen kohdistuvissa solvauksissa korostuivat erityisesti venäjää puhuvien nuorten kokemukset:

”On ollut pari kertaa sellaista, että en ollut töissä vaan olin ystäväni kanssa syömässä ja puhumassa venäjää. Yksi mies, todennäköisesti suomalainen, sanoi slava ukraina ja lähti heti pois. Emme ymmärtänyt mitä hän tarkoitti. Jos hän luuli, että olemme ukrainalaisia niin tarkoittaa, että auttaa meitä, jos ymmärsi että olemme venäläisiä tarkoittaa, että vihaa meitä.”

Monilla nuorista on kokemuksia **n-sanan käytöstä**: *”sitä vaan heitellään ja se on älyttömän törkeää”*. Nuorten mukaan n-sanaa käyttävät sekä nuoret itse että vanhempi sukupolvi. Tarkoituksellinen n-sanan käyttö on *”myös voimankäyttöä, että painetaan toinen alas, joku päättää tietyissä asemassa tarrautua siihen ja leimata ihmisen”*.

Nuoret ovat kohdanneet rasismia myös **pelikentillä ja jalkapallojoukkueissa**. Vailla oleskelulupaa tai kielitaitoa joukkueisiin ei pääse mukaan tai ahkerasta treenaamisesta huolimatta pelaaja suljetaan joukkueesta ulos. Peleissä tumma-ihhoisten pelaajien koetaan saavan tuomareilta herkemmin varoituksia. Välillä pelaajille huudellaan rasisestisesti katsomosta ilman, että kukaan puuttuu asiaan.

Nuoret myös kertovat, kuinka rasismista ”läppäillään ja vitsaillaan”:

”Se on yleistynyt, että rasismista vitsaillaan paljon. Oon kuullut esim. nuorten nauravan muiden kokemuksille rasismista, nauretaan kuin olisi hauska juttu. Jotenkin käännetään, ettei olisi niin vakavaa.”

Rasistista kielenkäyttöä perustellaan usein sillä, että kyseessä on **vitsi, läppä tai huumori**. Esimerkiksi luokassa tehtyihin kahoot-kyselyihin ilmestyy muka-hauskoja mutta rasisisia nimimerkkejä. Vitsailu koululuokassa tuntuu kiusaamiselta: *”ne ei tiedä, minkä reaktion ne voi aiheuttaa”*. Joskus ”vitsi” voi osua todella kipeään paikkaan.

Nuoret kohtaavat rasismia myös **nimensä** perusteella. Ulkomaalaisella nimellä on vaikea saada esimerkiksi asuntoa: *”asuntoasian piti olla jo kunnossa vuokravälitysfirman kautta, mutta kun vuokranantaja näki vuokralaisen nimen niin hän sanoi, että ei annakaan asuntoa”*. Yksi nuorista kertoo, että asunnon voi saada, kun ottaa suomalaisen kaverin asunonäyttöön. Työhön rekrytoinnissa nimellä on yhtä lailla merkitystä ja siihen palaamme myöhemmin.

Rasismi saa myös **hienovaraisempia muotoja**. Tästä esimerkkinä toimivat tilanteet, joissa näennäisen neutraalisti vertaillaan Suomea ja muita maita, tai esimerkiksi eri kansalaisuuksia tai kulttuurisia taustoja edustavia ihmisiä:

”Äidin ja siskon kanssa oltiin puistossa, niin tiesin, että vastaantulija oli suomalainen. Se ensimmäisenä sanoi, että ’somalialaisia?’ Katsoimme äidin kanssa toisiin ja sanoimme, että olemme intialaisia. ’Aa, minä tykkään intialaisista’. Minusta tuntui pahalta, kun hän oli iloinen, että olemme Intiasta emmekä Somaliasta.”

Rasismi ilmenee myös **sivuuttamisena**. Useilla nuorilla on kokemuksia siitä, että erilaisissa asiointi- tai asiakaspalvelutilanteissa heitä ei huomioida: *”Kun on suomalainen kaveri mukana, niin saa paremmin apua. Kun on yksin niin ei luoteta eikä auteta.”* Keskustelijat ovat sekä kokeneet että seuranneet sivusta tilanteita, joissa tummaihoisia kavereita ei palvella, heille ei puhuta suoraan, tai kuvitellaan etteivät he ymmärrä:

”Tuntuu, että ulkomaalaisia pidetään tyhmempänä (...), esim. kun oot kaverin kaa ja puhuu sinulle, mutta katsoo ja vastaa toiselle (valkoinen) ja tuntuu, että puhuja ajattelee, että en ymmärrä.”

Nuoret kokevat loukkaavaksi, että ulkonäön perusteella heille puhutaan englantia ja sitten yllätetään, kun nuori puhuukin suomea. Vaikka ihminen olisi syntynyt Suomessa, häntä pidetään ulkomaalaisena, jos hän muiden silmiin näyttää ”erilaiselta”:

”Jos joku näyttää erilaiselta, jos ihminen on tumma niin ihmiset kysyvät usein mistä sinä olet, vaikka ihminen on asunut Suomessa koko ikänsä. Hänen vanhempansa voi olla asunut Suomessa koko ikänsä.”

Toinen nuori kuvaa, kuinka hänen kotipaikkakunnallaan

”Halutaan heti puhua englantia, vaikka pyydän puhumaan suomea. Se satuttaa. Selitetään, että halutaan vain auttaa. Sanotaan, että puhun hyvää suomea, mutta minulle puhutaan englantia. Viranomaisetkin tekevät näin ja se ärsyttää, kun tuntuu, että ne ei ymmärrä, että suomalainenkin voi näyttää erilaiselta. Miksi ne puhuu englantia vaikka puhun suomea? Tuntuu, että olen eksoottinen eläinlaji.”

Osalle nuorista rasismi tarkoittaa myös **fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa**. Nuoret kertovat, kuinka heitä on uhkailtu veitsellä ja kuinka heidän päälleen on yritetty ajaa autolla. Yksi osallistujista kertoo, kuinka

”Tykkäsin istua baaritiskillä. Joku tuntematon ihminen käy kimppuun ja lyö suoraan naamaan ja käänsin portsarin puoleen ja kysyin näitkö, ei hän nähnyt mitään. Soitin poliisille, lyöjä oli jo lähtenyt.”

Osallistujia on myös kosketeltu asiattomasti, seurattu kadulla ja heitelty esineillä. Erään aikuisen keskustelijan pienelle lapselle ilmoitti joukkuekaveri Venäjän hyökkäyssodan alkaessa, *”että nyt minun pitää tappaa sinut, koska olet venäläinen”*. Yksi nuorista toteaa, että *”Minä tulen Suomeen, että en kuole kotimaassa. En odota, että Suomessa kohtaan uhkaa.”*

3.2 Koulu ja opinto-ohjaus

Dialogeissa nousivat voimallisesti esiin nuorten kouluissa ja opinto-ohjauksessa kohtaamat ennakkoluulot ja asenteet. Useilla osallistujilla oli kouluvuosiensa varrelta kokemusta rasistisesti käyttäytyvistä opettajista, sekä opettajista, jotka eivät puuttuneet luokissa tai opetustilanteissa tapahtuvaan rasistiseen kielenkäyttöön tai syrjintään. Yleisiä olivat myös kokemukset siitä, että nuoria ohjattiin jatko-opintojen ja ammatin valinnassa omia kiinnostuksenkohteita alemmalle koulutustasolle. Osan koulukokemuksista on jo vuosia, kun toisilla kokemukset ovat viimeaikaista.

Nuoret kertovat kohdanneensa peruskoulussa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa opettajia, jotka käyttävät rasistista kieltä, moittivat oppilaita huonosta suomen kielen taidosta sekä kohtelevat suomalais- ja ulkomaalaistaustaisia oppilaita eri tavoin. Pahimmillaan tällainen kohtelu voi johtaa opiskelumotivaation tuhoutumiseen:

”Eikö se ole näin, että se joka eka viittaa, niin sille annetaan puheenvuoro? Mutta heti jos meidän jälkeen joku suomalainen nosti sen käden, se oli sitten hänen puheenvuoro. Jos mä olin ainut joka viittaa, niin opettaja odotti hetken, ja jos siinä aikana joku muu nosti sen kättä, niin oli sen puheenvuoro, mutta jos ei kukaan muu, niin sitten saat sinä. Ja just siitä tuntiaktiivisuudesta minun numero vähennettiin, sain huonon arvosanan siitä ja sitten meni motivaatio kokonaan, kun tuntui että mä en pääse tästä kurssista läpi mitenkään ja mä keskeytin kokonaan lukion.”

Nuorten on vaikeaa ymmärtää, että opettajan työssä oleva henkilö voi ja saa käyttäytyä syrjivällä tavalla:

”Mietin sitä, että muut oppilaat näkee miten opettaja käyttäytyy maahanmuuttajien kanssa näin, ne oppii siitä. Vaikka muut oppilaat eivät tiedä, eivät nähneet maahanmuuttajia aikaisemmin, ei se haittaa, jos he tekevät rasismia. Mutta opettaja ite, kun hän on nähnyt ja on kouluttautunut, jos hän tekee, mitä sitten tapahtuu.”

”Olen nähnyt rasismia ilman rasismia. Ihmiset ovat tottuneet siihen... Opettajat sanoivat, että oma mielipide, jos joku sanoo jonkun rasistisen sanan. En vain pidä rasismia mielipiteenä.”

Nuoret kertovat esimerkkejä tilanteista, joissa he ovat valittaneet mielestään väärin toimineista opettajista. Joissakin tilanteissa valituksiin on reagoitu asianmukaisesti, mutta aina ne eivät ole johtaneet mihinkään: *”ei ollut kuulemma eka kerta, mutta ei voida tehdä mitään tällä hetkellä”, ”en mä voi uskoa, että tällaista voi tapahtua meidän koulussa”* tai *”meitä ei kuunneltu”*.

Opettajat ja opinto-ohjaajat voivat myös osin tiedostamattaan ylläpitää syrjiviä rakenteita ohjatesaan nuoria jatko-opintoihin. Monet kokemuksiin jakaneista nuorista kertoivat halunneensa lukioon, mutta opettaja tai opinto-ohjaaja oli sanonut suoraan, että nuori ei pärjäisi lukiossa. Tytöille ehdotettiin lähihoitajan koulutusta, ja pojille esimerkiksi rakennus- tai metallialaa riippumatta siitä, mitä nuori itse toivoo ja haluaa:

”Opettaja sanoi, että sä meet kumminkin amikseen, sä olet S2. Sanoin, että haluan mennä lukioon. Opiskelin itse. Aloitin itse opiskelemaan, koska muuten en olisi päässyt eteenpäin. Luin itse ja kun näin sen opettajan, se kysyi, mihin sä menit. Sanoin että menin lukioon. Se sano taas, että sä et tule siellä pärjäämään.”

”Välillä mietin miksi opettajat ei sano, että kyllä pystyt mihin sä haluat. Vain muutama ammatti, mitä ne suosittelee, kokki, lähihoitaja, siivooja, rakennus. Eikö muita ammatteja tarvitse?”

Keskustelijoilla on kokemusta siitä, kuinka lääkäriksi haluavalle ehdotetaan lähes kymppin keskiarvosta huolimatta sairaanhoitajan opintoja, virolaistaukselle nuorelle rakennusalaa, ja romanin ei edes oleteta haluavan opiskelemaan. Yhteistä oli, että nuoret kaipaavat aikuisilta tukea ja kannustusta omiin unelmiinsa:

”Kun valmistuin peruskoulusta, mun opo oli tosi hyvä, kannusti hakemaan datanomiksi, kun tykkäsin siitä. Viimeksi kun kävin häntä moikkaamassa, niin kerroin että olen hakenut töitä, en saanut työtä, sitten hän sanoi, että kannattaa opiskella lisää. Kannattaa tehdä jotain aina.”

3.3 Työelämä

Dialogeihin osallistuneet nuoret ovat kohdanneet ongelmia työhaussa ja työpaikoilla. Moni toteaa, että työhaussa ulkomaalaiselta kuulostavaan nimeen perustuva syrjintä on niin yleistä, että he ovat miettineet nimen vaihtamista. Siivous- tai hoitotyötä on maahan muuttaneillekin työvoimapulan vuoksi tarjolla, mutta muita töitä on vaikea saada:

”Lähetin työhakemuksia, en saanut mitään vastausta. Vihdoinkin puolentoista vuoden jälkeen sain työn ja menin sinne työpaikalle. Se oli aika kiva, on vieläkin. Mut työnantaja sanoi suoraan mulle, että sä pääsit tänne henkilöstövuokrausyrityksen kautta, eli nimet piilotettiin hakemuksesta. Se sanoi, että mä oon aika tyytyväinen, kun mä oon ottanut sut. Mutta silti työnantajat edelleen katsoo nimeä, onko suomalainen vai ei, niin jos ei olisi, niin on huono mahdollisuus saada töitä.”

”Pitäisi vaihtaa sukunimi, niin sitten saisi työpaikka. Monta, monta hakemusta, ei mitään, kiitos ei tarvi, kaikki tietää, että pitäisi olla suomalainen.”

Yksi keskustelija kuvaa ponnistelujaan seuraavalla tavalla:

”Olen valmistunut kaksi vuotta sitten, olen hakenut töitä paljon, en ole saanut työtä. Mietin että menen opiskelemaan lisää, korkeakouluun. Jos valmistun korkeakoulusta, sitten taas etsin töitä, jos en saa mitä voi tehdä, mulle ei sitten jää mitään vaihtoehtoja. Okei, jos saan töitä toisesta kaupungista, mutta jos en, niin pitää muuttaa pois tästä maasta. Vaikka valtio on tukenut ja auttanut koulutuksen saamisessa. Täällä on tuhansia maahanmuuttajia, kenellä on samanlainen tilanne kuin minulla. Sanotaan, ettei maahanmuuttajat tee töitä, mutta antakaa töitä meille. En halua istua kotona ja käyttää Kelan rahaa.”

Työssä olevilla nuorilla on monenlaisia kokemuksia työpaikoilla tai työtehtävissä tapahtuvasta syrjinnästä. Ulkomaalaiselta näyttävän kuljettajan taksiin ei tulla. Kaupassa pomo käskee pitämään romaneita silmällä. Pizzeriassa asiakas protestoi, että maahanmuuttaja on siellä töissä. Toisaalla ihmetellään, että maahanmuuttaja on ylipäätään töissä. Myyntiliikkeessä maahan muuttaneet työntekijät piilotetaan katseilta:

”Siellä on maahanmuuttajia töissä ja on yksi suomalainen myyjä, joka tulee esittelemään autoja ihmisille. Kun ostaja tulee, kaikkien pitäisi mennä piiloon, niin se ainoa suomalainen myyjä esittelee autoja. Kun ne [maahanmuuttajat] esittelee autoja itse, niitä ei saa myytyä.”

Terveydenhuollossa työskentelevä osallistuja kertoo, kuinka

”Esimerkiksi jos kutsun asiakkaita huoneeseen, ne katsoo mua päästä varpasiin ja pyytää että voiko joku toinen ottaa minulta näytteitä, aha okei, mä en sanonut mitään, kun se ei usko minuun. Jotkut suomalaiset, kun mä

otan heiltä näytteitä, sitten lopuksi ne sanoo oho, sä osait. No kun mä oon täällä töissä, mä oon opiskellut tätä. Ne asiakkaat, ne ei usko että mä osaan tehdä tätä työtä.”

4 Rasismiin puuttuminen ja vastuu

Nuoret pohtivat dialogeissa kuka on vastuussa rasismista. Miten ja kenen siihen pitäisi puuttua? Lähes kaikilla heistä on halu ymmärtää, mistä rasismi kumpuaa, ja miten esimerkiksi perhe ja kasvuolosuhteet vaikuttavat ihmisten asenteisiin. Nuoret myös toivat voimallisesti esiin toiveen, että kaikki ihmiset puuttuisivat erilaisissa tilanteissa havaitsemaansa rassistiseen käytökseen. Vastuunottoa ja puuttumista toivotaan erityisesti aikuisilta. Osa nuorista on kokenut, että ollessaan aikuisten rassistisen käytöksen kohteena he joutuvat itse vastuuseen tilanteen hallinnasta.

4.1 Rasismiin puuttuminen

Nuori 1: *”Kenen pitäisi puuttua? No keski-ikäinen valkoinen mies, iso mies joka puuttuu tilanteeseen, niin hänellä on vaikutusta. Valta-asema tuo uskottavuutta.”*

Nuori 2: *”Kaikkien pitää puuttua. Kun olen itse asunut ulkomailla, niin reagoin näihin tilanteisiin ärhäkästi sitä taustaa vasten.”*

Nuori 3: *”No niiden pitää puuttua jotka käyttää julkista valtaa. Ja kouluissa opettajat ja opinto-ohjaajat käyttävät myös paljon valtaa, heidän tulisi puuttua.”*

Nuoret toivovat, että erityisesti valta-asemissa olevat ihmiset puuttuisivat rasismiin ja omalla esimerkillään näyttäisivät, ettei rassistinen käytös ole hyväksyttävää. Samaan aikaan nuoret puuttuvat myös itse tilanteisiin, joissa he ovat todistaneet muihin kohdistuvaa nimitelyä ja kiusaamista:

”Menin mun koulusta ja näin pienen tummaihoisen pojan, noin kymmenenvuotiaan, ja kaksi tyttöä huusi pojalle että apina, apina ja sitten he nimittävät myös minua apinaksi. Sanoin pojalle että mene huomenna kertomaan opettajalle, että miten sinua nimitellään.”

Kiusaamisitilanteissa vastuunkantoa ja puuttumista toivotaan myös kavereilta:

Dialogin ohjaaja: *”Mikä olisi auttanut?”*

Nuori: *”Jos kaverit olisivat puolustaneet. Jos kiusaaja läsnä, kaikki olivat hiljaa. Itsekin allekirjoitan, että en ole itsekään ollut heti jotain kiusaajaa vastaan, mutta jos joku olisi sanonut jotain, se olisi loppunut.”*

Kaikista painokkaimmin nuoret toivovat, että aikuiset kouluissa, työpaikoilla, harrastuksissa ja julkisissa tiloissa puuttuisivat **oma-aloitteisesti** tilanteisiin: *”Tarvitsen enemmän sellaista, että aikuiset itse puuttuisivat, ettei itse tarvitse”*. Eräs osallistujista kuvaa kokemuksiaan koulussa ja harrastuksissa näin:

”Ei ne opettajat välttämättä käyttäydy avoimesti rasisestisesti, mutta eivät puutu jos joku käyttäytyy. Mulla harrastuksissa ja eskarissa ollut pienimuotoista, mutta sitten ollut syrjintääkin. Jätetään ulkopuolelle, kommentoidaan. Aikuisten käytöksessä näkyy, kun eivät puutu asiaan. Sitä ollaan hiljaa ja myötäilläään että menkää välitunnille. Ei puututa.”

Osa aikuisista ottaa nuorten mukaan asiat vakavasti, mutta joidenkin aikuisten mielestä kyse on vain vitsailusta. Nuoret toivovat, että aikuiset puuttuisivat rasismiin ja syrjintään ongelmien ollessa vielä pieniä. Joissakin tapauksissa opettajan ja vanhempien varhainen puuttuminen on lopettanut rasisen kielenkäytön ja kiusaamisen. Toisissa kiusaaminen ja n-sanan käyttö on jatkunut läpi kouluvuosien, ja loppunut vasta rikosilmoitukseen. On myös tilanteita, joissa se ei ole koskaan loppunut.

Perheen ja vanhempien tuki on nuorille ensiarvoisen tärkeää, mutta kaikilla nuorilla ei ole ollut mahdollisuutta saada tukea perheeltään, sillä

”Kun olin pieni en uskaltanut sanoa vanhemmille, että kiusataan, koska minua on hävettänyt. Varsinkin, koska se ei ollut niin iso asia. Äiti on ylpeä, että ollaan Suomessa ja kaikki hyvin. Ollut minulle iso häpeä sanoa vanhemmille [että kiusataan], siksi en ole ikinä sanonu. Harmittaa, etten pienenä sanonut, en halunnut että vanhemmille tulee paha mieli.”

Keskusteluihin osallistui myös nuoria, joilla ei enää ole luottamusta poliisin ja viranomaisten haluun ja kykyyn puuttua vakavampiin häirintätilanteisiin. Uhkaavaksi koetussa tilanteessa poliisista ei ole ollut apua: *”he sanoivat, niin kauan kuin mitään ei tapahdu, ei voi tehdä mitään”*. Yksi keskustelijoista kertoo omista kokemuksistaan seuraavasti:

Nuori: *”Täällä x kaupungissa on tosi paljon [rasismia], joskus näyttää keskisormi, joskus vituttaa miksi olen täällä. Kerran parkkipaikalla kaverin kanssa kello neljä iltapäivällä joku haluaa ajaa mun kaverin päälle. Minä*

soitan poliisille. Mutta sinä tiedät ja minä tiedän, että ei ne tee mitään. Kerran tuli minun oveen verta. Minä soitan poliisille, he sanoivat pese pois ja jos tapahtuu uudestaan, soita uudestaan.”

Dialogin ohjaaja: *”Miltä se tuntuu, kun viranomainen ei puutu?”*

Nuori: *”Toinen asia, kun minä soitan poliisille, kerron rekisterinumeron, että kaverin päälle yritetään ajaa. Poliisi sanoo: ‘Mutta ei aja.’ Minä kysyn, mitä pitää tapahtua, ajaa päälle?”*

4.2 Väärät vastuunkantajat

Dialogeissa nuoret kertovat esimerkkejä tilanteista, joissa he ovat kohdanneet rasismia, mutta pyrkineet kääntämään tilanteen ymmärrystä lisääväksi kohtaamiseksi. Erästä rannalla kalastamassa ollutta nuorta haukuttiin apinaksi, mutta hän kiitti ja antoi haukkujalleen saamansa kalan: *”Annoin kalan, koska halusin muuttaa ihmisen käsityksen”*. Toinen uhkailua ja rasistista kielenkäyttöä kohdannut nuori oli alkanut kertoa solvaajalleen itsestään ja muutosta Suomeen kotimaassa käydyn sodan vuoksi, ja tilanne oli päättynyt siihen, että *”se mies tuli pyytämään anteeksi ja halasi mua”*.

Tällaisissa tilanteissa nuoret joutuvat hallitsemaan sekä omia että muiden tunteita, sillä osa nuorista koki, että provosoituminen vain vahvistaisi stereotypioita ja *”pilaisi kaikkien ulkomaalaisten maineen”*:

Nuori 1: *”Kaveriani kutsuttiin apinaksi ja hän suuttui ja hän melkein lähti mukiloimaan sitä sanojaa. Onneksi ehdin rauhoittamaan häntä, aina kannattaa miettiä, onko sen yhden ihmisen mielipiteellä ja sanomisella oikeasti merkitystä, sen voi myös ohittaa ja jättää omaan arvoonsa.”*

Nuori 2: *”Itse provosoiduin oman pääni sisällä, vaikka asia ei kohdistuisi minuun. Näen esimerkiksi Tiktokissa tai Facebookissa kommentteja. Kaikkiin ei voi vastata, mutta joudun vaan lukemaan niitä. Se menee tunteisiin. Ei voi muuta kuin jatkaa elämää, ettei jäisi vellomaan niihin tunteisiin.”*

Nuori 3: *”(...) minua ja läheisiä huudetaan kyllä usein n-sanalla. Ohitan ne tilanteet, en anna sen vaikuttaa, mutta ajattelen, että se on sen ihmisen oma ongelma. En saa provosoitua. Se antaisi kaikille ulkomaalaisille huonon maineen.”*

Myös aikuisista keskustelijoista on väärin, että tunnettyö tilanteiden hallinnasta ajautuu rasismien kohteena olevalle ihmiselle (erityisesti nuorelle), joiden pitäisi ymmärtää huonosti käyttäytyviä ihmisiä (usein aikuisia). Nuoret joutuvatkin jatkuvasti tasapainoilemaan sen kanssa, etteivät he omalla toiminnallaan vahvistaisi eri väestöryhmiin liittyviä stereotyyppioita, mutta toisaalta kunnioittaisivat itseään ja omia oikeuksiaan:

”Kun se nainen piti läksytyksen, silloin ja aina muutenkin yritän vastata vastaanottavaisuudella. Enkä aggressiivisesti. Mutta ehkä jokainen ei pysty siihen, mutta tunnen niin, että jos vastaan vihaisena, se näyttää, että sen vastapuolen ennakkoluulot pitävät paikkansa. Haluan todistaa toisin. Ja yritän tasapainottaa. Mutta mietin, että pitäisikö minun muka aina piiloutua? Miksi en taistelisi omien oikeuksieni puolesta? Ja tässä pitäisi pystyä tasapainoilemaan.”

4.3 Kukaan ei synny vihaamaan

Syrjinnän, halveksunnan ja väkivallan kokemuksistaan huolimatta nuoret pohtivat, ettei kukaan ole syntyjään rasisti, vaan ennakkoluulot ja rasistinen käytös opitaan jo lapsena perheeltä ja lähipiiriltä. Moni yrittää suhtautua ymmärtäväisesti rasistisesti käyttäytyviin kavereihin, koska arvelee heidän vain toistavan kotoa opittuja käytös-malleja: *”Se ei ollut sen syytä, vaan se oli vanhemmista tarttunut”*. Toinen osallistuja kuvaa, kuinka

”Kukaan ei synny vihaamaan ketään, se on tosi paljon kiinni missä he kasvavat, ketkä heidän vanhemmat on, rasismi, viha ja syrjintä opetetaan. Nuori lapsi ei ala sanomaan, että olet minun alapuolella, vaan se on mitä heille opetetaan ja missä kasvaa.”

Yhden nuoren *”kaverin isä oli sanonut sille, että jos ystäväystyy minun näköiseni kanssa, joutuu väärille teille, ettei kannata olla kaveria minun kanssa. Onneksi lapset ovat vanhempiaan fiksumpia ja osaavat päättää itse”*. Vanhempiaikin sukupolvia pyritään ymmärtämään. Nuoret arvelevat, että iäkkäämmät ihmiset saattavat pelätä oman kulttuurin häviämistä yhteiskunnan muuttuessa. Eri sukupolvien koetaan elävän eri ajoissa, ja joidenkin iäkkäämpien ihmisten tuntuu olevan vaikea ymmärtää, miksei toista voi kutsua esimerkiksi n-sanalla tai r-sanalla.

Monet ovat huomanneet, että asenteet pehmentyvät, kun puolin ja toisin opitaan tuntemaan toisia: *”Jos lapsena vanhemmat näyttää eri ihmisiä ja on kanssakäymistä niin se avaa ajattelua, osaa tutustua, olla sosiaalisesti mukana”*. Osallistujat

toivovat kanssaihmisiltä avoimuutta ja ymmärrystä sille, miksi ihminen on esimerkiksi joutunut lähtemään omasta kotimaastaan, ja halua tutustua erilaisiin kanssaihmiisiin.

5 Rasismin vaikutukset

Nuoret kuvaavat dialogeissa, miten voimakkaasti rasismi vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa, mielenterveyteensä, opiskelu- ja työmotivaatioonsa sekä tulevaisuudenuskoonsa. Rasismi myös kaventaa kuvaa suomalaisuudesta ja siitä, kuka voi kokea kuuluvansa yhteiskuntaan. Ulkopuolisuuden kokemus lisää ennakkoluuloja ja vihan tunteita eri väestöryhmien välillä.

5.1 Sinnikkyys, itsensä kovettaminen ja viha

Nuori: *”Minun kokemus on, että nimen takia en pääse minnekään haastatteluun, mutta en ota näitä niin vakavasti, ei se mua haittaa. Kyllä mä pärjään.*

Aikuinen: *”Mua surettaa, kun sä sanot, että sua ei haittaa.”*

Nuori: *”No kyllä se tietenkin haittaa, kun ei saa töitä, mutta en halua jäädä negatiivisuuteen. Ajattelen, että se on yksi ovi. Jos yhtä ovea ei avata, menen kysymään toisesta ovesta. Jos ei sitäkään avata, kysyn taas toisesta.”*

Ote dialogista kertoo siitä tunnetyöstä, jota nuoret joutuvat tekemään selvitäkseen syrjivistä kokemuksista. Keskusteluissa oli tyypillistä, että rasismia ja syrjintää kokeneet nuoret toteavat, että heitä ei haittaa, he kyllä pärjäävät. Esimerkiksi jatkuva rasistista haukkumista kouluvuosinaan kokenut osallistuja toteaa, että *”joku voi puhua, mutta en välitä mitään. Toisesta korvasta sisään. Nuorempana välitin, en enää, annan olla vaan”*.

Tämä vaatii sinnikkyyttä, mutta myös itsensä kovettamista. Joskus itsen kovettaminen voi johtaa vihaan:

”Lapsena kiusaaminen muokkasi. Olin ujo ja itkin kaikesta. Jotain tapahtui, ja päätin, etten välitä, kovetin ja itkin yksin. Sisällä ollut viha muuttui vihaksi ja näkyi ulkopuolisille vihana. Olen aina vihainen.”

Nuoret kertovat, kuinka ovat oppineet ”antamaan takaisin” ja kuinka tämä saattaa johtaa jopa tappeluihin. Heidän mielestään väkivalta ei missään tilanteissa ole oikein, mutta samaan aikaan he näkevät sen syntyvän kuuntelemisen ja kunnioittamisen puutteesta. Väkivallasta joutuu myös vaikeuksiin, vaikka kyse olisi omien oikeuksien puolustamisesta. Nuoret tunnistavat myös tilanteita, joissa rasismia käytetään oikeutuksena omalle huonolle käytökselle, ”*otetaan se kortti esiin*”, koska muita keinoja ei enää ole.

5.2 Mielenterveys

Ulkoa päin koettu viha voi kääntyä vihaksi myös itseä kohtaan: ”*Monissa tutuissa on sellaista sisäistä vihaa, tavallaan omaa etnisyyttä kohti*”. Keskustelijat ovat yhtä mieltä siitä, että rasismi vaikuttaa perustavanlaatuisesti nuorten minäkuvaan ja mielenterveyteen: ”*Rasismista seuraa paljon mieleen liittyviä sairauksia*.” Nuoret kuvaavat, että heidän itsetuntonsa on ollut koetuksella, he ovat kokeneet itsensä vääränlaisiksi, ja heillä on ollut pelkotiloja ja masennusta:

”Kutosluokalla aloin tehdä pahoja asioita itselle. Ja menin kuraattorille, mutta tuntui, että se oli liian myöhäistä. En saanut apua silloin vielä, olen joskus puhunut äidin kanssa, mutta ei siitäkään ollut paljon apua. Olin paljon yksin koulussa. Tarvitsen enemmän sellaista, että aikuiset itse puuttuisivat, ettei itse tarvitse.”

”Olin itse samassa iässä koulussa, kun lukiossa tapahtui kaikki, samaan aikaan siinä murrosikä ja masennus tulee. Masennuskin vähentää sen motivaation. Ja jos opettaja käyttäytyy näin [syrjivästi], sitten ei jää mitään oikeasti. Itsellä tapahtui just näin, vasta nyt sitten, meni muutama vuosi, kun en ole tehnyt mitään, pakko mennä opiskella ja olla vahva, pärjätä.”

Vaikeat kokemukset voivat myös vahvistaa persoonallisuutta, itsetuntoa ja oikeudenmukaisuuden tajua. Nuoret kertoivat oppineensa toimimaan hankalissa tilanteissa ja löytäneensä työkaluja käsitellä omia tunteitaan surusta vihaan. Tämä kuitenkin edellyttää, ettei ongelmien kanssa jää yksin.

5.3 Yksinäisyys

Keskusteluissa oli mukana nuoria, jotka eivät kokeneet joutuneensa suoraan häirinnän tai rasmin kohteeksi, mutta jääneensä erilaisuutensa vuoksi yksin:

Nuori 1: *”Vaikaa saada ystäviä. Osa puhuu minulle, mutta ei tule ystäväksi. Olen yksinäinen koulussa. Olen yrittänyt kaikenlaista, mennyt harrastuksiin, mutta sama jatkuu, ei tulla lähelle. Tuntuu pahalta. Olen sosiaalinen ja menen silti rohkeasti. Jos olisi samanikäisiä kavereita olisi tosi kivaa.”*

Aikuinen: *”Onko syynä toisen rohkeuden puute?”*

Nuori 1: *”On varmaan, esim. peruskoulussa olin ihan yksin. Lukiossa oli yksi mukava tyyppi, joka tuli itse juttelemaan ja otti mukaan. Hän kuitenkin lopetti lukion, mikä oli kamalaa.”*

Nuori 2: *”Sama kokemus. Ulkonäkö vaikuttaa, on ennakkoluuloja ja se että on erilainen kulttuuri ja onko meillä samat arvot, vaikuttaa myös. (...) Suomalaiset on tosi mukavia ja ystävällisiä, mutta olla ystävä vaatii enemmän. Se on suomalaisillekin vaikeaa.”*

Eräs keskustelija kuvaa, kuinka

”Olen ollut Suomessa kahdeksan vuotta, jolloin ei ole ollut yhtään kaveria. Ei sellaista kaveria, jonka kanssa voi olla todella ystävä. Joku voi olla koulussa yhden päivä ystävä, mutta kymmenen päivän päästä ei yhtään ole ystävä. Ekat kaksi vuotta ala-asteella en ymmärtänyt mitään tästä maasta, en ymmärtänyt niiden ajatuksia. Kaikki kysyi, miksi olet täällä, mistä olet tullut. En voinut selittää niille lapsille, että sodan takia, koska ne ei ymmärrä, mikä on sota.”

Nuoret kaipaavat ystäviä, joiden kanssa jakaa asioita. Läheiset suhteet vanhempiin ovat tärkeitä, ja yksi osallistujista kuvaakin äitiään parhaaksi kaverikseen Suomessa. Vanhemmat eivät kuitenkaan voi korvata omanikäisiä kavereita, *”jotka ymmärtää sua paremmin kuin aikuinen”*. Koululuokissa ja opiskeluryhmissäkin moni jää yksin:

”Luokassa, esimerkiksi jos on ryhmätyö, kun oppilaat valitsee ryhmätyöhön kavereita, aina oon ollut yksin, opettaja ei auttanut minua pääsemään ryhmään, sanoi että voit olla yksin. Sellaista koulussa on ollut, mulla ei riittävästi tietoa, mitä pitää tehdä, olin hiljaa, en tehnyt sille mitään.”

Kaverisuhteiden rakentaminen on hidasta ja voi viedä vuosia. Eräs osallistujista kertoo, että ensimmäisenä vuonna kukaan opiskelukavereista ei puhunut eikä ottanut ryhmään. Toisena vuonna tilanne alkoi hieman parantua, ja kolmannen vuoden lopussa *”tuntui, että nyt ne haluaa puhua mun kanssa. Se varmasti johtui siitä, että ne ei olleet nähnyt maahanmuuttajia paljon”*.

Jotkut ovat ystäväystyneet töissä toisten ”ulkomaalaisten” kanssa, mutta nämä ihmissuhteet eivät aina kanna vapaa-ajalle. Keskusteluissa pohditaan, että ystävyysuhteet *”vaikuttaa omaan identiteettiin. Ne, joilla on suomalaisia ystäviä, helpommin kokee itsensä myös suomalaisiksi.”*

Yksinäisyys voi korostua elämänvaiheessa, jossa nuori on omasta halustaan tai olosuhteiden pakosta itsenäistymässä:

Dialogin ohjaaja: *”Mistä olette saaneet apua, jos olette kokeneet rasismia, kun kotonakin voi olla erilaisia tilanteita?”*

Nuori 1: *”Ei mistään.”*

Nuori 2: *”Moni maahanmuuttaja, varsinkin nuori, asuu yksin. Maahanmuuttajanuorille, jos tapahtuu mulle, en halua kertoa vanhemmille, kun olen täällä yksin, kasvanut yksinäisenä, pitää itse päästä yli ja pärjätä. Jos en jaksa, en tiedä, katsotaan.”*

Joillakin nuorista ei ole lainkaan perhettä: *”minulla ei ole perhettä vaan olen yksin. Kukaan ei auta vaan minä olen yksin.”*

5.4 Identiteetti ja suomalaisuus

Dialogien osallistajat pohtivat omia identiteettejään ja suomalaisuutta. Paljon syrjintää ja ulossulkemista koulussa kokenut nuori kertoo miettivänsä lähes päivittäin, kuuluuko hän tänne, vaikka on kohdannut myös lukuisia kannustavia ja empaattisia ihmisiä. Jotkut taas kokevat, etteivät oikein kuulu mihinkään: entisessä kotimaassa tuntee itsensä suomalaiseksi, mutta Suomessa taas tuntee itsensä ulkomaalaiseksi. Vanhempien tai toisen vanhemman synnyinmaan kulttuuri saattaa tuntua vieraalta, mutta suomalaisuuskin on ristiriitaista. Joillakin omia juuria ei ole sodan, pakolaisuuden ja maahanmuuton vuoksi päässyt syntymään:

”En varmaan ikinä tule pitämään itseäni suomalaisena. En ajattele olevani oikein mistään. Vanhemmat ovat paenneet sotaa ja olen syntynyt pakolaisleirissä.”

Oma kokemus identiteetistä voi myös poiketa siitä, miten muut nuoren näkevät:

”Koen itseni suomalaiseksi, sillä olen asunut pitkään Suomessa ja puhun suomea. Tykkään Suomesta ja yritän parhaani tälle maalle. Mutta kun ihmiset katsoo sua sillä tavalla, että sulla on eriväriset hiukset ja silmät, haluaako täällä edes tehdä töitä. Minä ja perheeni olemme aina halunneet elää maan mukaan. Arvostan mun omaa kulttuuriani ja kieltäni, mutta haluan myös tutustua suomalaiseen kulttuuriin, puhua suomea ja niin edelleen.”

Nuoria askarruttaa, että mikä suomalaisessa kulttuurissa on *”sellaista, että pitää aina tietää mistä joku on tullut?”*. Maahanmuuttaja tuntuu olevan leima, josta ei millään pääse eroon, ja suomalaisuus taas kategoria, jota vähänkään erinäköisen tai eri kieltä puhuvan ihmisen on vaikea saavuttaa:

”Onko mahdollista, että lopetetaan laittamasta kyltti ihmisen otsaan, että on maahanmuuttaja? Olen jo oppinut kielen käynyt koulun, olen töissä, saanut kansalaisuuden. Mitä vielä pitää tehdä? En halua enää kantaa mukana tätä maahanmuuttajataustainen-sanaa.”

Rasismikokemusten kasautuessa ihminen voi haluta muuttaa muualle, tai vetäytyä kaikesta kanssakäymisestä kantaväestön kanssa:

”Jos mua ei hyväksyttäisi tähän yhteiskuntaan, miksi edes yrittäisin. Siihen [rasismiin] on joutunut sopeutumaan. Sen pitäisi soittaa hälytyskelloja. Kenenkään ei tulisi joutua sopeutumaan.”

5.5 Vaikutukset yhteiskuntaan ja meihin kaikkiin

Oman identiteettinsä ohella keskusteluihin osallistuneet aikuiset pohtivat rasmin yhteiskunnallisia vaikutuksia: miten rasismi vaikuttaa koulumotivaatioon ja jopa opiskelujen keskeytymiseen, miten jatkuva torjutuksi tuleminen saa nuoren luopumaan työhausta ja miten kuulluksi ja kohdatuksi tulemisen puutteessa ollaan vaarassa syrjäytyä. Aikuisia askarruttaa, haetaanko hyväksyntää tällöin väkivaltaisista jengeistä ja lisääkö tämä entisestään vihaa eri ihmisryhmien välillä:

”Mitä ihminen tekee kun sanotaan, että et kuulu tänne, et kuulu meihin. Mitä se aiheuttaa?”

Rasismi ei vaikuta vain sen kohteeksi joutuviin ihmisiin, vaan heijastuu koko yhteisöön ja yhteiskuntaan. Yksi nuorista toteaa, että *”se vaikka mulle ei tapahtunut, ei tarkoita sitä, että se ei haittaa mua, kyllä se haittaa”*. Erityisesti joillekin osallistujille on jäänyt mieleen tilanteita, joissa he ovat todistaneet rasistisia tekoja, mutta eivät ole pystyneet puuttumaan niihin:

”Kun olin yläkoulussa, näin tummaihoisen tytön bussissa ja hän joutui huutelun kohteeksi. Mua jäi harmittamaan etten pystynyt puuttumaan siihen. Itse koen harvoin niitä tilanteita tai usein en edes huomaa, mutta tuo jäi loppuelämäksi mietityttämään.”

Toinen keskustelija kertoo, kuinka

”Mulla oli niin tukala olla tilaisuudessa, jossa oli rasistista huutelua, kuunnella että joku joutuu itse pitämään puolensa. On yksin kokemansa kanssa ja sen jälkeen. Järkyttävää, jos saan edes millin kiinni siitä voimattomuudesta.”

Rasismi vaikuttaa myös sivustaseuraajiin tavalla, joka tuntuu *”hirttosilmukalta”*, ja *”sattuu sieluun”*. Rasismista ja syrjinnästä koettiin syvää surua ja sen kohtaaminen vaikutti siihen, miten aikuiset osallistujat kertoivat näkevänsä itsensä, suomalaisuutensa ja vanhemmuutensa. Aikuisia myös turhautti, *”että meillä on ihmisiä korkeimmalla tasolla, joille pitää väantää rautalangasta, että tämä on väärin”*.

6 Mikä luo uskoa tulevaan?

Rasismin kokemuksistaan huolimatta dialogeihin osallistuneet nuoret eivät ole menettäneet toivoaan ja uskovat tulevaisuuteen. Yhdelläkin kannustavalla ihmisellä – vanhemmalla, opettajalla, nuorisotyöntekijällä tai valmentajalla – voi nuoren elämässä olla merkittävä rooli. Toivoa antavat myös sosiaalisen median antirasistiset julkaisut ja yhteisöt, rasismia vastustavat mielenosoitukset, sekä vaikutusvaltaisten ihmisten julkiset tuenosoitukset.

Dialogin ohjaaja: *”Mikä tuo sinulle toivoa?”*

Nuori 1: *”Kun näkee antirasistisia julkaisuja ja niiden tykkäyksiä. Ja kun seuraa oikeita tyyppejä, joilla on hyvä asenne.”*

Nuori 2: *”Kun näkee, että on hyviäkin ihmisiä olemassa, jotka oikeasti haluavat hyvää toisille ja kun näkee itsensä kaltaisia menestyneitä henkilöitä, jotka uskaltaa rikkoa stereotyyppioita.”*

Nuori 3: *”Kun joku antaa tukea ja näyttää ettei ole yksin, auttaa löytämään ystäviä, jotka osaavat olla tukena.”*

Nuori 4: *”Mutta ei vain yksittäiset ihmiset sanoisi rasismia vastaan, vaan joku oikeasti vaikutusvaltainen tyyppi sanoo, niin se luo toivoa. Esimerkiksi Sauli Niinistö vaikka.”*

Nuori 5: *”Ja vanhemmat ja opettajat. Yksittäisellä ihmisellä on vaikutusta. Opettaja on auktoriteetti ja kun rohkaisee ja tukee, voi saada uskomaan itseensä. Tällä tavalla voi yksi ihminen saada aikaan paljon. Tai samalla yksi voi tuhota paljon.”*

Yksi keskustelijoista kertoo ajattelevansa, *”että on muitakin ihmisiä kuin ne kiusaajat, on ihmisiä, joihin voi tukeutua”*, toisen korostaessa kannustavien aikuisten roolia: *”ilman aikuisten apua romahtaa, kun kukaan muu tai itse ei usko”*. Erälle osallistujalle tämä kannustava aikuinen on ollut hänet huomionut opettaja:

”Kun vasta tulin Suomeen, silloin oli yksi opettaja. Mä tulin hyvin rasisisesta maasta ja pelkäsin että myös minuun kohdistuu rasismi niin kuin kotimaassa, se oli oletus, pelkäsin sitä. Kun näki sitten ihmisiä jotka suhtautui sinuun lempeästi, jotka ovat kantaväestöä, siellä oli se opettaja, sain häneltä yksilöllistä opetusta, paljon tukea ja siitä tuli hyvä fiilis.”

Kannustajan roolissa on ollut myös nuorisotyöntekijöitä ja valmentajia. Ylipäättään nuoret pitävät tärkeänä, että jollekin – vaikka sitten seinälle – saa purkaa tuntojaan:

”Elämä on vaikeeta, jossain vaiheessa ihmiset tarvii toisen, joka kuuntelee. Kertokaa toiselle tyypille. Ei oo pakko olla isä, äiti, kertokaa vaikka seinälle, älkää säilyttäkö sisällä, sitten räjähtää, puhu se pois.”

Perheen ja ystävien rooli oli monen nuoren elämässä ratkaisevan tärkeä. Ystävät auttavat jaksamaan, kun itseltä meinaa toivo loppua, ja toisaalta *”paljon vaikuttaa lapsiin ja nuoriin millainen koti on, miten perhe opettaa ja tsemppaa lasta”*. Nuoret kertovat läheisistä suhteista vanhempiinsa ja heiltä saadusta tuesta. Toisaalta joidenkin nuorten on ollut vaikea kertoa vanhemmilleen kohtaamistaan haasteista. Joskus tilanne voi olla sekin, että nuoret opettavat vanhempiaan pitämään kiinni oikeuksistaan esimerkiksi työpaikan syrjintä- ja hyväksikäyttötilanteissa.

Myös erilaiset esikuvat ja julkiset tuenosoitukset ovat tärkeitä. Sosiaalisesta mediasta löytyy tarinoita erilaisista ihmisistä, jotka ovat onnistuneet haasteiden keskellä. Isot rasisminvastaiset mielenosoitukset tekevät näkyväksi, että asia koskettaa laajaa joukkoa. Nuoria rohkaisee myös tietoisuus siitä, että rasismista ja sen vaikutuksista puhutaan yhä enemmän:

”Ihan tietoisuus, että tästä asiasta on alettu puhua. Lakastiin kauan maton alle (...) Nuoret näkee, että puhutaan asioista, niin ei tarvitse enää elää yhteiskunnassa, jossa ei oteta, on aikuisia, jotka haluavat auttaa, tulee olo, että asiat voi mennä eteenpäin.”

Suomeen jo pidemmän aikaa sitten muuttanut aikuinen keskustelija kuvaa, kuinka aiemmin maahan muuttaneita ei näkynyt juuri missään, mutta nyt maahan muuttaneet työskentelevät ja toimivat kaikilla tasoilla yhteiskunnassa, ja näkyvät myös mediassa ja kulttuurissa: *”se on loistavaa, että on esimerkkejä muille nuorille, että me voidaan pärjätä”*. Unelmat ja mahdollisuus opiskella kannattelevatkin eteenpäin:

”Suomi on antanut minulle mahdollisuuden opiskella, kotimaassani tytöt nyt ei saa opiskella. Jos on se mahdollisuus, miksi en käyttäisi sitä. Se, että saan tällä opiskella, antaa toivoa.”

”Mä sanoin perheelle, että olen kohdannut rasismia, niin äiti sanoi minulle että ei haittaa, jos olet kohdannut rasismia. Kun sulla on haaveita elämässä niin rasismilla ei ole väliä. Minä haaveilen, että voisin olla sydänlääkäri.”

7 Toimenpide-ehdotukset

7.1 Nuorten ehdotukset rasismien kitkemiseksi arjessa

Rasismiin puuttuminen ja nuorten tukeminen arjessa

1. Koulujen ja oppilaitosten aikuiset ottavat päävastuun puuttua siellä tapahtuvaan rasismiin, kiusaamiseen ja rasistiseen vitsailuun. Koulun aikuisille annetaan mahdollisuus oppia lisää rasismista ja siihen puuttumisesta.
2. Ketään nuorta ei jätetä yksin. Aikuiset ryhmäyttävät aktiivisesti eri taustoista tulevia nuoria koulussa, harrastuksissa ja työpaikoilla. Kunnissa järjestetään nuorille kaveritoimintaa.
3. Nuorille annetaan ammatillista ja vertaistukea rasismien kokemusten käsittelyyn. Toiminnasta tiedotetaan nuorille ja sitä resurssoidaan.
4. Työpaikat tunnistavat ja puuttuvat syrjiviin käytäntöihin harjoittelijoiden ja työntekijöiden rekrytoinnissa ja työyhteisön arjessa.
5. Nuorten kanssa työskentelevät aikuiset kuuntelevat nuorten toiveita ja antavat heille konkreettisia neuvoja tavoitteiden ja unelmien saavuttamiseen.

Dialogien osallistujilla oli meille kaikille selkeä viesti: rasismille täytyy tehdä jotain, ja mahdollisimman pian. Yllä kiteyttämme dialogeihin osallistuneiden nuorten ehdotukset rasismien kitkemiseksi arjesta. Tämän lisäksi nuoret toivoivat, että heidän osallistumisellaan keskusteluihin ja sillä, että he jakoivat hyvin kipeitäkin henkilökohtaisia kokemuksia, olisi merkitystä. Tämä lupaus meidän täytyy lunastaa, ja näin tehden kannustaa yhä uusia nuoria mukaan antirasistiseen työhön.

7.2 Dialogit ymmärryksen tueksi ja rasismiin puuttumiseksi

Nuorten ehdotusten lisäksi nostamme esille kaksi kaikkia dialogeja läpileikkaavaa teemaa, jotka vaativat toimenpiteitä: **rasismiin puuttumisen** sekä **erilaisten ihmisten välisen ymmärryksen lisäämisen**.

Dialogit tekivät näkyväksi, kuinka pelottavaa ja haavoittavaa rasismin kohteeksi joutuminen on. Kun rasismia kokeva nuori jää kokemuksensa kanssa yksin, eivätkä edes läsnä tai vastuussa olevat aikuiset puutu tilanteeseen, rapautuu luottamus kanssaihmiisi ja pahimmillaan koko yhteiskuntaan. Rakenteelliseksi rasismiin puuttumattomuus muuttuu, kun rasismiin ei puutu ammatillisessa tai muussa virallisessa roolissa oleva henkilö, kuten opettaja tai poliisi. Suurella osalla ammattilaisista on ammattitaitoa ja herkkyyttä käsitellä hyvinkin vaikeitakin tilanteita, mutta samaan aikaan esimerkiksi nuorten kouluissa kokema syrjintä ja viha on vakava hälytysmerkki, joka korostaa tarvetta vahvistaa ammattilaisten kykyä tiedostaa, puuttua ja käsitellä rasismia.¹⁰ Rasismiin puuttuminen on usein vaikeaa myös sivustaseuraajille, jotka haluaisivat mutta eivät osaa tai uskalla puuttua tilanteeseen.

Dialogeihin osallistuneet aikuiset olivat erityisen kiitollisia ja kosketettuja siitä, että vuoropuhelussa nuorten kanssa he oivalsivat aivan uudella tavalla rasismin haavoittavuuden ja yleisyyden nuorten elämässä. Tämä on hyvä esimerkki kohtaamisen ja dialogin voimasta, joka voi parhaimmillaan muuttaa meitä ihmisinä. Dialogin kautta pystymme vahvistamaan ja oppimaan uusia kykyjä kohdata toisiamme, toistemme erilaisia kokemuksia sekä haluamme ja taitoamme puuttua rasismiin ja syrjintään. Tämä on keskeinen syy siihen, miksi ehdotamme rasismidialogeja järjestettäväksi esimerkiksi varhaiskasvatuksessa, kouluissa, työpaikoilla, harrastuksissa, julkisissa tiloissa ja naapurustoissa.

Dialogi on keino tuoda erilaisia ihmisiä matalalla kynnyksellä yhteen. Kuka tahansa voi järjestää omassa yhteisössään rasismidialogeja, eli tasavertaisia ja ymmärrystä lisääviä keskusteluja rasismista ja syrjinnästä. Dialoginen lähestymistapa tuo henkilökohtaiset kokemukset keskustelijoiden ymmärrykseen ja täydentää tätä kautta eri alueilla ja hallinnon tasoilla tehtävää ja eri toimijoiden toteuttamaa anti-rasistista työtä: lainsäädännöllisiä toimenpiteitä, politiikkaohjelmia ja strategioita, vakinaisia neuvottelukuntia, valtakunnallisia hankkeita sekä yksittäisiä kampanjoita,

10 Ongelma on tiedostettu esimerkiksi [rasismin vastaisessa ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmassa](#) 2021–2023, jossa yhtenä tavoitteena on ”lisätä opettajien ja muun kouluhenkilökunnan osaamista antirasistisesta kasvatustyöstä” <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-808-0>

jotka ulottuvat välittömistä toimista pitkäjänteiseen työhön. Ajattelemme dialogin tuovan tähän kokonaisuuteen merkittävän lisäulottuvuuden, jolla pystymme tekemään rasismia entistä paremmin näkyväksi ja vähentämään sitä.

Dialogi ja keskustelijoiden erilaisten kokemusten kuuleminen ja ymmärtäminen auttaa meitä yksilöinä ja yhteiskuntana ”omistamaan” sen ongelman, että Suomessa kohdataan rasismia. Tätä kautta se myös vahvistaa tahtoamme ja taitoamme puuttua rasismiin. Dialogin kautta voimme hahmottaa esimerkiksi omilla työpaikoillamme, harrastuksissa tai kouluissa millaista rasismia ja syrjintää siellä koetaan, ja minkälaiset teot auttavat niiden vähentämisessä. Dialogien kautta on myös mahdollista aidosti hyödyntää viranomaisten ja yli 30 henkilön työyhteisöjen velvollisuutta tehdä yhdenvertaisuussuunnittelua, sekä syventää [valtioneuvoston yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämiseksi tehdyn tiedonannon](#)¹¹ toimeenpanoa.

7.3 Näin järjestät oman dialogin rasismista ja siihen puuttumisesta

Dialogeja voi järjestää kuka tahansa, esimerkiksi työyhteisö, koululuokka, harrastusryhmä tai naapurusto. Konkreettisia ohjeita ja työkaluja dialogin suunnitteluun, osallistujien kutsumiseen, keskustelun ohjaamiseen ja kirjaamiseen, sekä dialogissa syntyvän ymmärryksen hyödyntämiseen löydät [Kansallisten dialogien](#)¹² ja [Erätauon](#)¹³ sivuilta. Erityisesti dialogissa kannattaa kiinnittää huomiota rakentavan keskustelun pelisääntöihin, joihin löydät esimerkkisanoituksia edellä mainituista lähteistä. Rasismidialogin järjestämiseen voit hankkia myös ulkopuolisen ohjaajan tai kysyä neuvoa ETNO:n sihteeristöltä.

11 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20230829111992>

12 <https://kansallisetdialogit.fi>

13 <https://www.eratauko.fi>

Käytä ymmärrystä lisäävän dialogin pohjana seuraavia kysymyksiä:

Voitte keskustelun aluksi käsitellä hetken sitä, keitä on mukana keskustelemassa ja miten se mahdollisesti vaikuttaa aiheen käsittelyyn.

- **Millaisia ajatuksia tai kokemuksia sinulla on rasismista?**
- **Oletko kokenut tai todistanut rasismia jossakin arkisessa tilanteessa ja miltä se sinusta tuntui?**
- **Mikä auttoi tai esti sinua puuttumasta tilanteeseen?**
- **Miten voit itse tai voitte yhteisönä puuttua rasismiin?**
- **Millaista tukea, rohkaisua tai ymmärrystä rasismien kohteeksi joutuva tai rasismia sivusta seuraava tarvitsee?**
- **Keiden muiden pitäisi olla mukana keskustelemassa? Tarvitsemmeko lisää dialogia?**

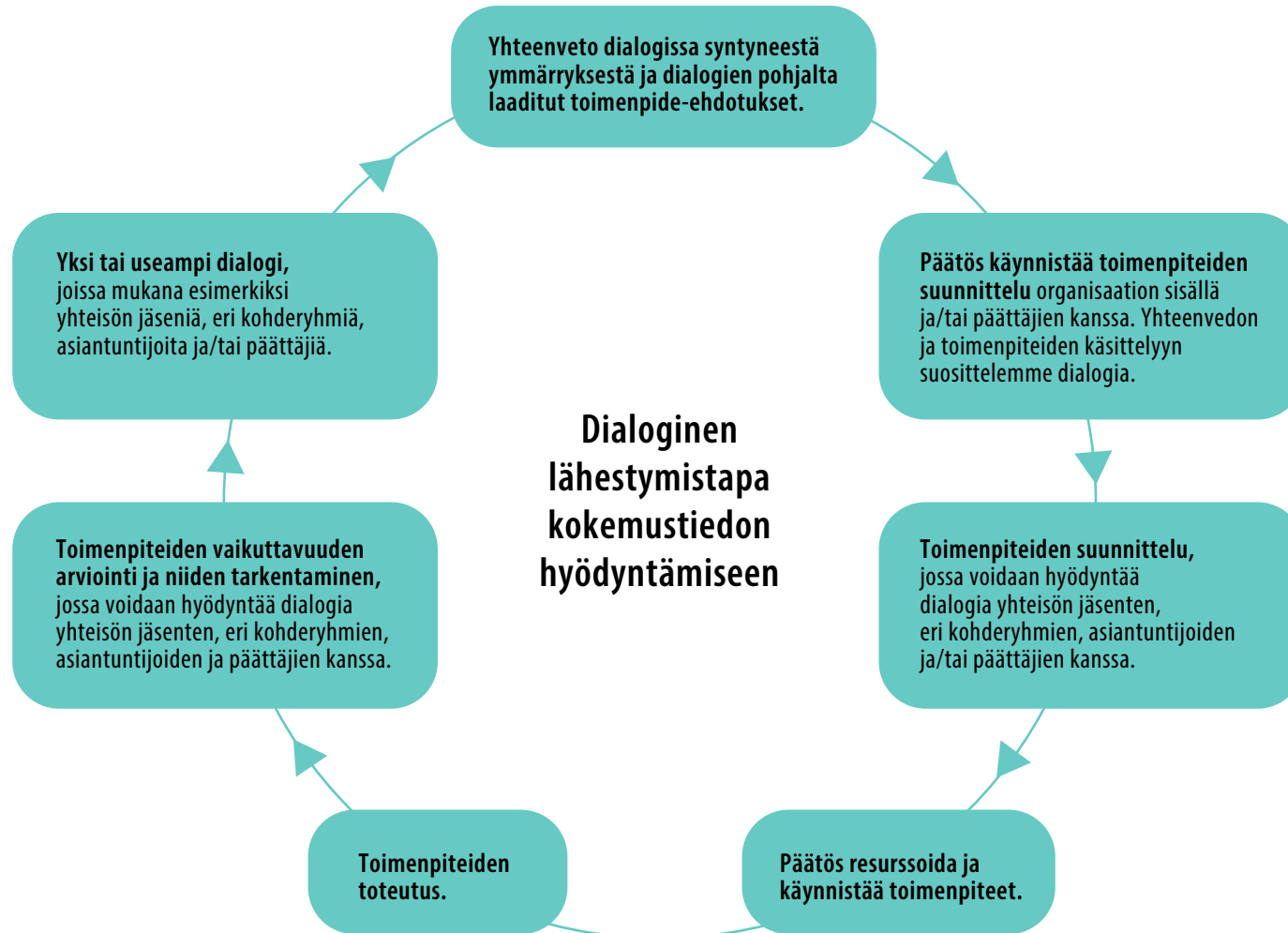
Yhteiseen keskusteluun virittävänä aineistona suosittelemme käsillä olevaa julkaisua, joka avaa moniulotteisesti nuorten kokemuksia rasismista ja sen vaikutuksista. Voit tehdä siitä esimerkiksi vapaamuotoisen avauksen virittämään keskustelua. Keskusteluiden pohjaksi voi myös etsiä tietoa ja esimerkkejä antirasistisesta työstä ja hyvistä käytännöistä rasismiin puuttumiseksi. Lisätietoja löydät esimerkiksi [Yhdenvertaisuus](#)-sivustolta¹⁴.

Kustakin dialogista tai dialogisarjasta kannattaa laatia yhteenveto, johon tiivistetään dialogissa syntynyt keskustelijoille merkityksellinen ymmärrys aiheesta. Yhteenvedossa kuvataan keskustelun keskeiset teemat ja niihin liittyvät erilaiset näkökulmat merkityksineen. Yhteenvetoon voidaan myös kirjata osallistujille tärkeitä oivalluksia ja jatkodialogien aiheita. Muodoltaan yhteenveto voi olla mitä tahansa ranskalaisista viivoista laajempaan yhteenvetoraporttiin.

Yhteenvedon avulla keskustelussa muodostunutta ymmärrystä voidaan hyödyntää toiminnassa siten, että se vaikuttaa rasismien näkyväksi tekemiseen ja siihen puuttumiseen. Sen rooli on siis keskeinen dialogissa syntyneen ymmärryksen käsittelyssä ja yhteisöllisessä oppimisessa. Dialogissa syntyneen ymmärryksen ja oppimisen seurauksena kukin keskustelija voi myös suoraan muuttaa omaa toimintaansa ilman, että odottaisi yhteenvetoa tai yhteisön yhteisten toimenpiteiden käynnistymistä.

14 <https://www.yhdenvertaisuus.fi>

Kuvio 3. Dialogin vaikuttavuus ja yhteys toimintaan

Kirjoittajista

KTT **Elina Henttonen** (Valtaamo Oy) ja DialogiAkatemian johtaja **Janne Kareinen** (DialogiAkademia, Aretai Oy) ovat dialogin ammattilaisia, joilla on monipuolinen kokemus dialogien fasilitoinnista, dialogiosaamisen kouluttamisesta ja dialogimenetelmien kehittämisestä. He ovat kehittäneet yhdessä tapoja hyödyntää dialogista kokemustietoa kehittämistyössä ja päätöksenteossa. Tutkimustyössään Elina on keskittynyt yhdenvertaisuuteen ja moninaisuuteen organisaatioissa, työelämässä ja yhteiskunnassa.

Lähteet

Erätauko: <https://www.eratauko.fi>

Etnisten suhteiden neuvottelukunta: <https://www.om.fi/etno>

European Union Agency for Fundamental Rights (2023): *Being Black in the EU – Experiences of people of African descent*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2023-being-black_in_the_eu_en.pdf

Kansalliset dialogit: <https://kansallisetdialogit.fi>

MoniSuomi 2022 ilmiöraportti: <https://repo.thl.fi/sites/monisuomi/monisuomi22/ilmiot/syrjinta.html>

Rasismien vastainen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelma: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-808-0>

Rastas, Anna (2009). Rasismien kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa. Teoksessa: Keskinen, Suvi, Rasta, Anna & Tuori, Salla (2009): *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Vastapaino, Tampere.

Rastas, Anna (2007). *Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampereen yliopistopaino, Tampere: <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-6964-0>

Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20230829111992>

Yhdenvertaisuus.fi: <https://yhdenvertaisuus.fi/etusivu>

Liite: Näin järjestät oman dialogin rasismista

Dialogeja voi järjestää kuka tahansa

Ennen tilaisuutta:

- Kutsu, kutsuttavat, aika, paikka (läsnä tai etänä), ohjaaja, kirjuri
- Erätauko (www.eratauko.fi)
- Kansalliset dialogit (www.kansallisetdialogit.fi)
- Yhdenvertaisuus-sivusto (www.yhdenvertaisuus.fi)
- Etnisten suhteiden neuvottelukunta (www.om.fi/etno)

Tilaisuudessa:

- Kahvit ja kuulumisten vaihto osallistujien kesken
- Lyhyt alustus aiheeseen (esim. video, uutinen, tämä raportti)
- Rakentavan keskustelun pelisäännöt ja luottamuksellisuus

Kysymykset:

- Keitä on mukana keskustelemassa ja miten se vaikuttaa aiheen käsittelyyn?
- Millaisia ajatuksia tai kokemuksia sinulla on rasismista?
- Oletko kokenut tai todistanut rasismia jossakin arkisessa tilanteessa ja miltä se sinusta tuntui?
- Mikä auttoi tai esti sinua puuttumasta tilanteeseen?
- Miten voit itse tai voitte yhteisönä puuttua rasismiin?
- Millaista tukea, rohkaisua tai ymmärrystä rasismiin kohteeksi joutuva tai rasismia sivusta seuraava tarvitsee?
- Keiden muiden pitäisi olla mukana keskustelemassa? Tarvitsemmeko lisää dialogia?
- Oivallukset ja lopetus

Tilaisuuden jälkeen:

- Keskustelun yhteenveto
- Jatkotoimenpiteistä sopiminen

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-400-791-7 (PDF)